

SIWE Nieuwsbrief

Nrs. 18-19 - oktober-december 2004

van het Steunpunt Industriël en Wetenschappelijk Erfgoed v.z.u.

ISSN 1379-0420

Inhoud

SIWE-activiteiten 2004: Noteer alvast in uw agenda	2
De tentoonstelling 's Hertogenmolens wordt verlengd wegens uitzonderlijk succes	3
SIWE berekent groene energie voor Aarschot	5
Erfgoedkalender 2004 ... 2009	8
Oproepen	8
Erfgoednieuwtes en besprekingen van onze uitstappen	10
Onder de leeslamp (boekbesprekingen)	20
Lidmaatschapsbijdrage 2005	23

© Alex Berets, 2004

De duizendste bezoeker, Ingrid Beersens, met Luc Vervoort tijdens hun bezoek aan de tentoonstelling gefeliciteerd door voorzitter Patrick Viaene met rechts van hem mevrouw Chris Crombé, trefpuntcoördinator, en penningmeester A. Montald.

Redactieadres: SIWE v.z.u. • Stapelhuisstraat 15 • 3000 Leuven • Tel. & fax: 016-58 43 42

€-mail: info@siwe.be • Website: www.siwe.be • Verschijnt tweemaandelijks

Verantwoordelijke uitgever: André Montald • Mercatorpad 14/301 • 3000 Leuven

Afgiftekantoor: 3360 BIERBEEK • Erkenningsnummer: P209286 • PB-nummer: BC 1608

SIWE-activiteiten 2004:

noteer alvast dit overzicht in uw agenda

30 oktober 2004 : Tentoonstelling: Pizzabomen en paarse koeien : landbouw voeding wetenschap

Wij bezoeken samen met u deze tentoonstelling te Heverlee (Leuven) waaraan *SIWE* meewerkte door bepaalde voorwerpen in bruikleen te geven. Eén van onze gidsen ter plaatse is Karel **Haustraete**, bestuuder van *SIWE* vzw. Afspraak : Campusbibliotheek Arenberg (CBA) – Willem de Croylaan 6 – Heverlee om **14 uur** stipt. Daarna is er tijd voor een drankje ergens in Heverlee. Gelieve ons op voorhand te verwittigen van uw komst op info@siwe.be.

Bereikbaarheid met de wagen : E40 Brussel – Luik afrit Leuven / E314 Hasselt – Brussel afrit 15 (Leuven) – Parkeerplaats: laatste straat rechts.

Met het openbaar vervoer : trein tot Leuven station – De Lijn bus 2 Heverlee Campus/Boskant, halte Campus Arenberg II.

20 november 2004 : Tentoonstelling en bezoek aan Thurn en Taxis

De tentoonstelling loopt in *La Fonderie* op Ransfortstraat 27 te 1080 Brussel. Iedereen reserveert zelf op het telefoonnummer van *La Fonderie* 02 4109950, voor deelname aan een geleid bezoek aan *Thurn en Taxis*, dat doorgaat op 2004-11-20 om 14 uur. Geef tevens een seintje aan *SIWE* vzw (antwoordapparaat – telefoon : 016 584342 of e-mail info@siwe.be). Vertrekplaats wordt later meegedeeld of kan u bevragen bij uw reservering. Betaling ter plaatse: 7 euro per persoon. Er

wordt vanuit *SIWE* gezorgd voor een vertaling naar het Nederlands toe ter plaatse. Daarna kunnen zij die dit willen even samen een drankje nuttigen.

25 november 2004 : Algemene vergadering SIWE vzw herfst 2004 te Leuven in de Molens van Orshoven (19:30)

Voor de leden van de *Algemene Vergadering* van *SIWE* vzw willen wij melden dat u hierbij een uitnodiging vindt als bijlage met daarop de agenda van deze vergadering.

25 november 2004 : Industrieel en weten- schappelijk erfgoed in Nederland aan de hand van o.a. een SIWE-studiereis (20:30)

In het voorgebouw van de *Molens van Orshoven* – Stapelhuisstraat 15 – 3000 Leuven kunnen de sympathiserende leden van *SIWE* vzw komen luisteren naar een exposé van *SIWE*-voorzitter **Patrick Viaene** dat ondersteund wordt met dia's.

U bent zeker en vast van harte welkom. Achteraf is er mogelijkheid om elders even na te praten bij een glas. Misschien best een seintje vooraf: 016 584342 of info@siwe.be.

12 december 2004 : Bezoek aan Katoenkabaal en de tentoonstellingen Lucht-schepen en de zeppelin van Sint-Amands-berg & De vier oerelementen : aarde, lucht, water en vuur in het industrieel tijdperk. *SIWE* vzw doet nog eens het *MIAT* aan te Gent om er de nieuwe opstelling met betrekking tot

textiel en specifiek de mechanisering van de katoensector te bekijken (een bespreking vindt u in onze vorige *SIWE Nieuwsbrief* van Patrick Viaene op pp. 12-13), en twee tentoonstellingen rond a) luchtschepen en zepelin en b) de vier oerelementen in het industrieel tijdperk.

Afspraak om 10:00 aan het *MIAT*. U kan ons best van uw aanwezigheid vooraf een seintje geven: telefoon en/of antwoordapparaat 016 584342 of via e-mail info@siwe.be. Na het bezoek kan er samen wat genuttigd worden in Gent.

Ligging en route:

Met de fiets, de rollers, te voet ....

Het *MIAT*, Minnemeers 9, ligt in het centrum van Gent op loopafstand van de Sint Jacobs (kerk), 300 m Bibliotheekstraat volgen.

Vanaf Gent-Dampoort: 15 min. wandelen via Dampoortstraat tot over de Leie, dan rechts Baudelokaai..

Met de wagen:

P-route volgen, naar parking 1 (Vrijdagmarkt), verder Baudelostraat tot voor de Leie, dan links Baudelokaai en Minnemeers.

Met het openbaar vervoer:

• Vanaf Gent-Dampoort:

Bus 30 tot aan Sint Jacobs(kerk) dan 300 m Bibliotheekstraat volgen

• Vanaf Gent-Sint-Pieters:

bus 70 of 71 overstappen Gent-Zuid, verder bus 5 of 50 (halte Kongostraat: u ziet het *MIAT*) of tram 1 of 10 (halte Korenmarkt), 12 minuten wandelen via Lange Munt, Vrijdagmarkt, Baudelostraat tot de Leie, links Baudelokaai en Minnemeers. [dvp]

De tentoonstelling 's Hertogenmolens wordt verlengd wegens uitzonderlijk succes

De *tentoonstelling 's Hertogenmolens: gisteren – vandaag – morgen*, die geopend werd op 15 augustus 2004 mocht eind september 1500 bezoekers verwelkomen. Tijdens de weekdagen loopt er de ene klas na de andere over de vloer en tijdens het weekend is het uitgegroeid tot een ontmoetingsplaats van buurtbewoners en van mensen die ooit eens iets met de molen gehad hebben. De verhalen van de brandweercommandant **Van Passel**, die in 1970 de grote brand bluste, werden er door hemzelf met de nodige brio verteld. De oude verhalen over de riskante zwempartijen in *De*

Kolk doen het hart van Aarschot opnieuw herleven. De familie van **Lecerf**, de laatste molenaar, komen hun vader en grootvader op een één meter uitvergroete foto bewonderen en vullen de geschiedenis aan met hun verhalen. Het 500 jaren oude molencomplex herleeft, de bewondering ervoor stijgt en de trots om als Aarschottenaar op een dergelijke geschiedenis te kunnen bogen wordt er zeker niet minder op.

Niettegenstaande alle turbulente verhalen men over de "weerspannige" jeugd kan lezen en horen, verlopen de klasbezoeken muistil of

het nu gaat om ASO of beroepsrichtingen. En dat het geen "verplichte" belangstelling is, blijkt uit de e-mails voor bijkomende informatie, die *SIWE* achteraf van hen krijgt.

Door het uitzonderlijke hoge aantal bezoekers en de nog lopende klasbezoeken werd beslist om de *Tentoonstelling 's Hertogenmolens : gisteren – vandaag – morgen* te verlengen tot zondag 17 oktober 2004.

Openingsuren: elke zondag 14:00 tot 17:30 – tijdens de week : na afspraak
telefoon/telefax 016 584342 – e-mail info@siwe.be – gsm 0478 334443

Op vraag van buurtbewoners en scholen hebben wij de tentoonstelling dan ook verlengd tot 17 oktober 2004. Onze oorspronkelijke doelstelling om de naambekendheid van *SIWE* te verstevigen en de belangstelling voor industrieel erfgoed bij jong en oud aan te wakkeren kunnen wij met dit project als bereikt beschouwen. Een methode die zeer intensief is, maar die zijn vruchten heeft afgeworpen.

Wij verwelkomen u dan ook met veel genoegen op de tentoonstelling tot 17 oktober 2004.

Chris Crombé

Rechtzetting Errata 's Hertogenmolens

In het *SIWE Magazine* nrs. 18-19 (juni-september 2004) dat een overdruk kende in een door de stad Aarschot uitgebrachte brochure *'Mysterieuze molens aan de Demer. De 'Grote Molens' of 's Hertogenmolens te Aarschot'* zijn enkele foutjes geslopen waarvoor onze excuses. We proberen hierbij enige rechtzettingen te plaatsen:

Op de kaft van het nummer staat er bij de afbeelding rechtsonder : *Albums de Croy* (© Arenbergarchief – Tabularium K.U.Leuven). Het copyright of auteursrecht bevindt zich echter bij anderen. Het was tot voor kort opgenomen in een Duitse collectie en werd via Sotheby's verkocht.

Op de pagina's 21 en 22 hadden wij bij de afbeeldingen met betrekking tot bouwhistorische aspecten (©noA-architecten) geplaatst omdat we dit uit hun voorstel haalden en er geen andere bronvermelding stond. Blijkt dat *"Om met de prenten te beginnen: wanneer het wegnippen van de legende & het logo van de originele tekening, het (gedeeltelijk) wegretoucheren van de contourlijnen van de 'huidige' toestand (lees: anno 1984), het lichtgrijs tinten van de gevelvlakken & het vervangen van de ingestorte zuidgevel door een schematisch 'plattenraster' al het overige ontegensprekelijk van de hand is van Stef Binst met inbegrip van het achterliggende*

zoek-, denk- en interpretatiewerk. Zie zijn studie uit 1984". Ook anderen hebben in de jaren aan kruisbestuiving gedaan en hier en daar leentjebuur gespeeld in tijden toen men minder keek naar de auteursrechten.

De restauratievoorstellen op pagina 23 kan men best verminderen met lijn 1987 (voor 1987) J. Eyers daar deze reeds in de lijn 1984 (-1985) J. Eyers vevat zit.

[dvp]

SIW€ berekent groene energie voor Aarschot 's Hertogenmolens op de Demer te Aarschot

De laatste maanden zijn de 's Hertogenmolens op de Demer in Aarschot herhaaldelijk in het nieuws gekomen, wij mogen zeggen dat de projecten rond restauratie of herbesteding van het gebouw zelf in een stroomversnelling terecht gekomen zijn.

De Demer heeft in Aarschot een redelijk groot verval, vooral door het rechte trekken van de beddingen gedurende de twee voorbije eeuwen. Het is dan ook niet te verwonderen dat er eertijds heel wat molens op deze rivier gebouwd werden, waarvan de grootste en de meeste bekende ongetwijfeld de 's Hertogenmolens zijn.

In dit verband wordt dan wel eens de vraag gesteld: hoeveel energie er eigenlijk beschikbaar is in de Demer ter hoogte van die 's Hertogenmolens?

Teneinde een beeld te krijgen van dit beschikbaar vermogen geven wij hier een benaderende berekening van het theoretisch beschikbaar en van het realiseerbaar vermogen. Teneinde ons een beeld te kunnen vormen van de grootte van dit vermogen vergelijken wij het met het jaarlijks huishoudelijk elektriciteitsverbruik van de stad Aarschot.

1. Totaal huishoudelijk elektriciteitsverbruik van de stad Aarschot

Het totaal huishoudelijk energieverbruik is gelijk aan het gemiddeld energieverbruik per inwoner maal het aantal inwoners.

Het aantal inwoners van Aarschot bedraagt 28000. Het gemiddeld huishoudelijk elektrisch energieverbruik in België is 157 W per persoon, dit komt overeen met een jaarlijks verbruik van:

$$157W \times 24 \times 365 / 1000 = 1375 \text{ kWh.}$$

Het totaal elektrisch huishoudelijk verbruik voor Aarschot bedraagt dus ongeveer:

$$1375 \text{ kWh} \times 28000 \text{ personen} = 38500000 \text{ kWh.}$$

Het totaal elektrisch vermogen bedraagt dan: $28000 \times 157 = 4400 \text{ kW.}$

2. Theoretisch beschikbaar vermogen uit de Demer in Aarschot

De beschikbare energie die uit een waterloop te halen valt, is vooral evenredig met het waterdebiet en het realiseerbare verval ter hoogte van de waterkrachtcentrale.

Verval

Mits over enkele kilometers bijkomende dijken en/of parallelle afwateringskanalen aan te brengen, kan ter hoogte van de 's Hertogenmolens een verval gerealiseerd worden tot 3 meter t.t.z. van ongeveer 15 meter naar 12 m boven de zeespiegel.

Debiet

Het waterdebiet schommelt in Aarschot van 6 tot 30 kubieke meter per seconde met enkele uitschieters tot meer dan 60 m³/h. Gemiddeld bedroeg het debiet in 2003 15 m³/s; deze gegevens zijn afkomstig van het *Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Waterwegen en Zeewezen*. Rekening houdend met een verval van 3 meter en een gemiddeld waterdebiet van 15 m³/h bedraagt het theoretisch beschikbare vermogen te Aarschot:

$15 \text{ m}^3/\text{s} \times 3 \text{ m} \times 9,81 \text{ kN/m} = 440 \text{ kW}$ of 10 % van de huishoudelijke elektriciteitsbehoefte van Aarschot.

3. Raming van het realiseerbaar vermogen aan de 's Hertogenmolens te Aarschot

Er zijn verschillende redenen waarom het werkelijke vermogen veel kleiner is dan het theoretisch beschikbare vermogen gebaseerd op het gemiddelde waterdebiet.

- bij een groot waterdebiet kan het beschikbare vermogen niet benut worden omdat enerzijds het geïnstalleerde vermogen dan te groot wordt waardoor men meestal onrendabel zou draaien en anderzijds is het stuwen van het water bij grote regenval niet altijd aangewezen om het gevaar voor overstromingen niet nodeloos te verhogen. Het

is daarom realistischer om rekening te houden met een gemiddeld debiet van 8 m³/h.

- een constante ophoging van het water met 3 meter te Aarschot is niet realiseerbaar omdat de verschillende bewoonde gebieden onder water zouden komen of tenminste erg drassig worden. Ook in vroegere tijden werd aan de molens het water niet constant opgestuwd, dit omdat de energie niet constant nodig was en om een opdroging van het land bevorderen en om eventuele scheepvaart toe te laten. Hoewel vroeger meer gestuwd werd, lijkt ons op dit ogenblik een ophoging van 1,20 m meer realistisch voor constante stuwung.
- het rendement van een waterturbine en stroomgenerator is geen 100 % en er is ook onderhoud nodig. Hoewel het rendement van bepaalde waterturbines meer dan 90% bedraagt is het realistische te werken met een rendement van 80 %.

De werkelijke energie winst bedraagt dan: $8 \text{ m}^3/\text{s} \times 1,2 \text{ m} \times 9,81 \text{ kN/m} \times 80 \% = 75,3 \text{ kW}$. Op jaarbasis komt dit neer $75,3 \text{ kW} \times 24 \text{ u} \times 365 \text{ d} = 660.000 \text{ kWh}$, wat nog geen 2% van de huishoudelijke elektriciteitsbehoefte van Aarschot dekt.

Financieel aspect

Met een opbrengst van 0,1 €/kWh (4 F/kWh) mag de installatiekosten niet meer dan 660000 €) bedragen om op 10 jaar afgeschreven te zijn. Hierbij is dan nog geen rekening gehouden met werkingskosten, personeel, onderhoud en interesten.

Zonder speciale maatregelen (groene stroom) of subsidies is een rendabele energiewinning

op korte termijn niet haalbaar. Voordeel: zo wordt zuurstof in het water gebracht. Dit is gunstig voor de vissen en planten.

Voorname typen waterraderen en waterturbines

Bij het omzetten van de waterkracht naar draaiende energie maken wij vooral gebruik van de aanwezige potentiële energie van het water (afhankelijk van het debiet en hoogteverschil) en in mindere mate van kinetische energie (afhankelijk van het debiet en de snelheid).

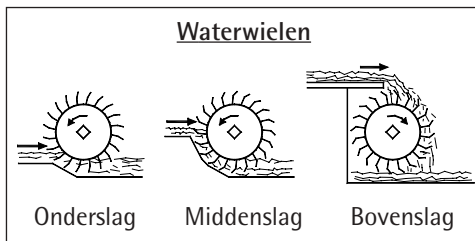
Om een goede waterkrachtcentrale te hebben moeten we kunnen beschikken over:

- groot debiet, liefst constant;
- groot hoogteverschil;
- hoge watersnelheid aan de ingang en lage snelheid aan de uitgang van de waterkrachtcentrale;
- voor en achter de centrale blijft het debiet natuurlijk gelijk, om toch de snelheid aan de uitgang laag te kunnen houden is meestal stroomafwaarts van een watermolen een merkelijke verbreding van de rivier aanwezig.

1. Waterrad

Een waterrad was vroeger meestal van hout, was verticaal opgesteld en had een diameter van 3 tot 10 meter. In functie van de hoogte waar het water toegevoerd wordt spreekt men van bovenslag-, middenslag- of onderslag-waterrad.

Hoewel waterwielen al meer dan 2000 jaar bestaan is hun rendement niet zo slecht en kan zelfs tot 80% bereiken. Turbines daaren-

tegen bestaan nog geen 200 jaar, hierbij zijn rendementen mogelijk tot boven de 90%.

2. Waterturbines

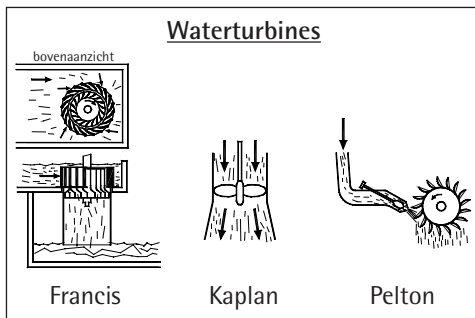
Francis-turbines

Meestal een horizontaal geplaatste turbine met verstelbare geleidingschoepen in het turbinehuis. Het water wordt rondom door een vast turbinehuis naar binnen tegen de gebogen schoepen van de turbine gestuwd en komt dan via openwaaierende schoepen langs de onderkant van de turbine er terug uit.

Behalve voor zeer grote hoogteverschillen zijn de Francis-turbines de meest toegepaste turbines in al de waterkrachtcentrales.

Kaplan-turbine

Horizontale turbine in de vorm van een sloopschroef. Behalve voor kleine vermogens zijn hier de schoepen van het turbinewiel instelbaar.

Pelton-turbine

Hierbij wordt een krachtige waterstraal gericht op de schotelvormige schoepen van een vertikaal draaiend turbinewiel. Pelton-turbines worden gebruikt bij grote hoogte-

verschillen van 100 tot meer dan 500 m, ze zijn uitermate geschikt voor turbines onderaan de stuwmeren in bergachtige gebieden.

Alex Baerts

Erfgoedkalender 2004

De erfgoedkalender die op regelmatige tijdstippen aangevuld wordt, kan u terugvinden op onze website binnen de rubriek *Erfgoednieuws*. Check dus zeker: <http://www.siwe.be>.

Oproepen

Zoekertjes op SIWE-website

U kan steeds informatie bezenden zodat we voor u een zoekertje kunnen plaatsen op onze website. De huidige zoekertjes kan je bekijken op <http://www.siwe.be/zoekertjes.htm>.

[cc & dvp]

Fiscale attesten voor giften van erfgoedprojecten – MIWE

Sinds 6 oktober 2003 kan u een fiscaal attest krijgen voor giften aan SIWE vzw. Hiervoor werd bij VCM, *het contactforum voor erfgoedverenigingen*, een project ingediend.

Inhoud van het project

Zoals u waarschijnlijk wel weet, beschikken wij over een beperkte collectie industrieel en wetenschappelijk erfgoed. Het is onze bedoeling deze collectie uit te breiden, op te waarderen en toegankelijk te maken voor het grote publiek. Op langere termijn willen wij dan ook een *Museum voor Industrieel en Wetenschappelijk Erfgoed (MIWE)* realiseren. Een tweede piste is het uitbouwen en toegankelijk maken van een documentatiecentrum rond industrieel en wetenschappelijk erfgoed. Er is dus dringend geld nodig voor tentoonstellingskasten, restauratiewerken, aankoop van publicaties, ...

Hoe werkt het concreet?

VCM, het contactforum voor erfgoedverenigingen is een logistiek en administratief ondersteunende partner in dit project. De giften worden gestort op een specifieke rekening van het project. VCM doet de betalingen en reikt jaarlijks fiscale attesten uit aan elke schenker. Fiscale attesten worden slechts verleend voor giften vanaf 30 euro.

Indien je MIWE en het SIWE documentatiecentrum mee wil helpen realiseren, geef ons dan een financieel steuntje op deze specifieke rekening: 745-0093892-65 op naam van MIWE.

Ateliers Mommen

Aan de rand van Sint-Joost (Brussel) liggen de *Ateliers Mommen*. Schrijnwerkerszakenman Félix Mommen vond destijds dat er een gebrek was aan ateliers voor kunstenaars en ambachtsmensen. Dus deed hij er wat aan en zorgde ervoor dat toen de ateliers gebouwd werden die nu nog het enige resterende kunstenaarsdorp (kunstenaarskolonie) uit de negentiende eeuw zijn in België. De vzw *Mommen* zoekt op het ogenblik 3 miljoen euro om te kunnen verder bestaan. Ben jij die mecenas of ken jij iemand die kan helpen aarzel dan niet om hen te contacteren op Liefdadigheidsstraat 37 in Sint-Joost. [dvp]

Onbekende handwerktuigen en hun identificatie

In het eerste nummer van 2004 van *Van mensen en dingen. Tijdschrift voor volkscultuur*

in Vlaanderen een waardige opvolger van *Oostvlaamse zanten* kan men een bijdrage lezen van Johan David van het MOT 'De aasspade, een strandschopje voor volwassenen?' (Meer info over deze publicatie: <http://users.pandora.be/kbov>.) Elders in het nummer doet hij een oproep onder de titel *Van aasspade tot zwingelmes* over de identificatie van onbekende handwerktuigen. Wie hem en anderen kan helpen of zelf met problemen zit, één adres: *Museum voor de Oudere Technieken* – de heer Johan David – <http://www.mot.be> of info@mot.be. (info via f.a.c.) [dvp]

Julius Sabbekring – één van de locomotieven van Carcoke als monument op een pleintje te Zwankendamme

De heer A. Claes – voorzitter van de vzw *Julius Sabbekring* te Brugge – is op zoek naar iemand die op enige wijze steun kan verlenen aan een plan van de *Julius Sabbekring* om één van de locomotieven van *Carcoke* als "monument" te laten plaatsen op een pleintje te Zwankendamme.

Hij schrijft: "Wij hebben het plan opgevat om één van de kleine locomotieven van *Carcoke* te laten oprichten op het pleintje te Zwankendamme, teneinde het als herinnering te bewaren voor de mensen die er zolang gewerkt hebben. Kent u instellingen die een dergelijke verwezenlijking zouden steunen en betoelagen?"

Adres : *Julius Sabbekring* vzw, de heer A. Claes – voorzitter, Stijn Streuvelsstraat 54a – 8000 Brugge. [dvp]

Ford Motor Company Grants

Ook dit jaar zijn er de *Ford Motor Company Conservation and Environmental Grants*. Deze wedstrijd bekroont jaarlijks interessante projecten in België, rond het behoud van culturele en natuurlijke rijkdommen. De inschrijvingen lopen van 22 september 2004 tot 15 januari 2005. De projecten kunnen via volgende webstek – www.nl.ford.be/grants – ingediend worden door individuen, verenigingen en scholen, of privé- en openbare instellingen binnen vier categorieën, die ruim geïnterpreteerd mogen worden: natuurbehoud, bescherming van cultureel erfgoed, technologieën voor milieubescherming en jeugdprojecten.

De enige voorwaarde is wel dat deze projecten al voor driekwart voltooid zijn. Het totaalbedrag van 30.000 euro wordt verdeeld onder de winnende projecten, met een maximum van 7.500 euro per project. Bij de beoordeling zal de jury rekening houden met vijf factoren: bruikbaarheid en praktische toepassing, toewijding, financiële behoefte, originaliteit en aantrekkelijkheid. De prijsuitreiking is gepland voor april 2005.

Meer informatie over de wedstrijd (deelname): Mevrouw Carine Thielman, *Creative Communication*, Museumstraat 12 c, 2000 Antwerpen, telefoon 03 2424210, telefax 03 2482359, e-mail : info@creativecommunication.be of url: www.nl.ford.be/grants.

Erfgoednieuwjes en besprekingen van onze uitstappen

De Brusselse Carcoke-site

In onder andere *De Standaard* van donderdag 23 september 2004 (lokale bladzijden *Vlaams-Brabant/Brussel*) kon men het lezen dat de sloopwerken of de verdere afbraak en sanering aan de *Carcoke-site* zouden starten op 27 september 2004. Een veiligheidscoördinator, de controleur van de Haven en een stuurgroep zouden samen met een bijzonder interventieplan erger moeten (opnieuw) voorkomen. De sanering zou gepland zijn eind 2006. De sanering zou 13 miljoen euro kosten. In 2007-2008 wil men er al nieuwe bedrijven

vestigen. Men zou op het terrein in de toekomst ook baggerslib gaan verwerken. [dvp]
Bron : Leen De Witte. *Sloopwerken Carcoke herbeginnen. Veiligheidscoördinator houdt permanent toezicht op werf*. In : *De Standaard* (editie *Vlaams-Brabant/Brussel*), donderdag 23 september 2004, p. 26.

Eclips – 25 jaar Deweert Art Gallery

Van zondag 19 september 2004 loopt nog tot zondag 21 november 2004 de tentoonstelling *ECLIPS – 25 jaar DEWEERT ART GALLERY* in

Transfo Zwevegem in de Paul Ferrardstraat 15-21 te Zwevegem. Het is een groots opgevatte tentoonstelling die voor de gelegenheid gepresenteerd wordt in de voormalige *Elektricitetscentrale* te Zwevegem. Kunstenaars werden zelf actief bij de keuze van hun werk in functie van deze unieke, industrieel-archeologische site betrokken waardoor sommigen inderdaad speciaal voor de site nieuw werk afleverden en anderen *site-specific work*. [dvp]

Ohm zonder weerstand: "dass Spannung gleich Stromstärke mal Widerstand ist"

Op 6 juli 1854 – 150 jaar geleden – stierf Georg Simon Ohm die geboren werd op 16 maart 1789 als kind van kleine lui. In 1827 zou met de heruitgave van zijn boek *Grundlagen für die mathematische Erfassung der empirisch ermittelten Zusammenhänge zwischen Stromstärke, Spannung und Widerstand* zijn werk toegankelijk gemaakt worden. Pas in 1833 – hij was toen 44 jaar – werd hij tot het *Professor für Physik* aan het *Königlich-Bayerischen Pölytechnikum* in Nürnberg – de huidige *Georg-Simon-Ohm-Fachhochschule* – toegelaten. In 1894 werd hij professor aan de universiteit van München. In 1881 zou men op het *Internationaal Elektrisch Congres* of was het in 1893 op het *Elektrisch wereldcongres* de naam Ohm tot internationale eenheid voor elektrische weerstand verklaren. Radio-amateurs zullen er zich minstens één of andere vraag over herinneren, net als iedereen die middelbaar, hoger of technisch onderwijs heeft doorlopen. [dvp naar een idee van a.m.]

Bronnen : Tony Smith. *Georg Simon Ohm. (Names from the past)*. In : *Practical wireless*, March 1987, p. 30 en Sieghard Scheffczyk. *Die galvanische Kette, mathematisch bearbeitet. Georg Simon Ohm*. In : *CQ DL*, 7-2004, p. 526.

2004: de elektronica viert dankzij de diode of 'diode valve', het eerste elektronische 'instrument', haar honderdste verjaardag...

Drie mannen waren er hoofdzakelijk betrokken bij het ontwikkelen van het eerste 'actief' elektrische instrument. De wetenschapper onder hen voorzag in de theorie hoe het instrument werkte en de ingenieur bouwde er het eerste werkende voorbeeld van. Paradoxaal was het feit dat de uitvinder die voor het eerst het oorspronkelijke effect waarnam, dat zijn enige wetenschappelijke ontdekking zou blijken, er direct geen praktisch nut of gebruik voor zag.

De uitvinder was Thomas Alva Edison die in zijn leven niet minder dan 1093 octrooien neerlegde die de ontdekking en de verbeteringen van de telefoon omvatten met daarbinnen een 389 *patents* betreffende elektrische energiewinning en de gloeilamp. Verlichtingsverbetering was zijn passie sinds 1878. Het probleem in het vinden van een meer efficiënte vervanging van de kaars en de gloeilamp lag in het ontdekken van een materiaal dat kon dienen als gloei-element, met andere woorden één dat gloeide met lichtopbrengst zonder op te branden. In 1883 plaatste hij na experimenten met een hele resem producten (thorium, chroom, zirkoon, ...) een metalen

plaat binnen één van de luchtledige lampen dicht bij de gloeidraad. Hij dacht waarschijnlijk dat het plaatje een weinig van de resterende lucht in de lamp zou opnemen of absorberen en er daardoor een minder destructief effect op de gloeidraad zou ontstaan. Wat er in de plaats daarvan gebeurde, verbijsterde hem. De galvanometer registreerde een elektrische stroom vloeiende van de hete gloeidraad naar de koude plaat door het vacuüm dat hen scheidde. Hij had het *Edison effect* ontdekt. Eén van de opportuniteiten van de negentiende eeuw. Als een gevolg van zijn lange praktijk schreef hij zijn experiment op en deed een octrooiaanvraag.

De wetenschapper binnen dit verhaal werd als Owen **Richardson** geboren in Dewsbury (Yorkshire) in 1879 en behaalde zijn diploma aan *Trinity College Cambridge* in 1900 waarna hij bij **Sir Joseph Thomson** (de uitvinder van het elektron in 1897) verder onderzoek uitvoerde aan het *Cavendish Laboratory*. Richardson werd daarna tot professor natuurkunde in Princeton (New Jersey) aangesteld. Vrij snel na zijn studies bestudeerde hij het *Edison effect* en ontdekte dat opgewarmde metalen geneigd waren om snelle elektronen uit te zenden die deze stroom die **Edison** had waargenomen vormden. In 1903 bracht **Richardson** zijn theorie met betrekking tot de *Thermionic emission* uit. Zijn jarenlange onderzoek en studie culmineerden in de publicatie van een boek in 1910: *The emission of electricity from hot bodies*. Nochtans werd zijn uitleg over de werking van de diode – in essentie thermionische emissie – nauwelijks aangehangen voor het eind van de *Eerste Wereldoorlog*.

Een jaar voor de ontdekking van **Edison** nam

de *British Edison Company* John Ambrose **Fleming** aan als een 'elektricien'. **Fleming** was een *graduate* van het *Imperial College* te Londen en had tevens vier jaar gestudeerd bij James Clerk **Maxwell** te Cambridge. Twee jaar na zijn aanwerving bezocht hij de Verenigde Staten van Amerika en besprak met **Edison** zelf de problemen van elektrische verlichting. Het effect werd hem getoond waardoor zijn interesse ervoor groeide. Wat hem – **Fleming** – opviel was dat wanneer hij een galvanometer verbond tussen het metalen plaatje en de externe positieve zijde van de elektrode van de lamp hij een stroom kreeg van 4,5 mA. Wanneer hij echter een verbinding maakte tussen de negatieve zijde van de elektrode van de lamp en de interne plaat werd er geen stroom geregistreerd. Hij deelde dit mee aan de *Royal Society* in 1890. In 1899 werd hij tot wetenschappelijk adviseur benoemd bij de *Marconi Company* en vanaf 1903 was hij hoofdzakelijk bezig met golflengtemeettechnieken van **Hertz**golven als radiosignalen. De voornaamste beweegreden achter de diode was de gelijkrichting van alternerende stroom (AC) naar gelijkstroom (DC) die direct de telegraafschrijvers zoals in het bijzonder die van **Lord Kelvin**, namelijk de *Syphon Recorder* – konden aandrijven. Want toen **Fleming** beseftte dat het *Edison effect* dit kon teweegbrengen vroeg hij Edward **Gimingham** – manager van de *Edison-Swan lamp factory* om een dozijn koolgloeidraادلampen. In elke lamp bracht hij een metalen cilinder in rond de gloeidraad. Wanneer er energie doorheen deze opstelling ging, resulteerde dit in een elektrische stroom, die van de gloeidraad naar de cilinder vloeiende maar niet in de omgekeerde

richting (net als bij een klep in de waterleiding). Daarom ging Fleming voor de term *valve* toen hij octrooiaanvragen deed. Op 16 november 1904 beschreef het Britse octrooi-nummer 24850 de eerste elektronische 'valve', anders gekend als *Kenotron*, *Vacuum Tube*, *Fleming Diode* of eenvoudig diode.

Info : Gregg Grant. *The diode : the first electronic device*. In : *Electronics world*, March 2004, pp. 45-47.

[dvp naar een idee van a.m.]

Carcoke Zeebrugge – OVAM – van blackpoint tot...?

Omdat Carcoke – dat destijds een onderdeel was van de staalgroep *Cockerill-Sambre* – niet langer meer bestaat, dient OVAM – de *Openbare Afvalstoffenmaatschappij voor het Vlaamse Gewest* – ambsthelpe in te staan voor de sanering van de hele site van ongeveer 13 à 15 hectaren. Daarbij zal er grond tot vier à zes meter diep afgegraven te worden. OVAM is bezig met de voorbereiding van de werken: de kostprijs zou op niet minder dan 45 miljoen euro geraamd worden. Laten we hopen dat ze in hun budget tevens wat voorzien om aan de geschiedenis van Carcoke te laten herinneren? (zie bijvoorbeeld de oproep van de *Julius Sabbekring* van Brugge). [dvp]

De imposante erfenis van de mijnwerker

Het *Vlaams Mijnmuseum Beringen* liet ons weten dat het mijnarrangement van de Toeristische Dienst van Beringen je onderdompelt in de mijnomgeving van Beringen en dat ze

daarnaast in de maand december 2004 een viertal activiteiten extra organiseren kerstmarkten, *Sint-Barbaraviering* en zaklampentochten op de terril. Zij zelf stellen vier arrangementen voor. Meer info : *Vlaams Mijnmuseum* – Koolmijnlaan 201 – 3582 Beringen en e-mail wat betreft mijnpakket – *Toerisme Beringen* – Markt 8 – telefoon 011 421552 – e-mail toerisme@beringen.be. [dvp]

Wordt de "industriële kathedraal" van Renault te Parijs gesloopt?

De autofabriek van *Renault* op de banaanvormige *Ile Seguin* te Boulogne-Billancourt, op 5 km ten zuidwesten van Parijs is één van de meest spectaculaire relictten van het industrieel erfgoed van de twintigste eeuw. Het volledige eiland (1500 meter lang, 150 meter breed) werd fasegewijs volgebouwd met reusachtige montagehallen, waar 40000 mensen werkten. De plek werd niet alleen een symbool van de grootschalige industriële productiewijze maar was ook hét brandpunt voor de sociale geschiedenis en de verbeterde syndicale strijd die er gevoerd werd, onder meer tijdens de meidagen van 1968. In 1992 rolde de laatste auto van de assemblageband, een gevolg van de decentralisatiepolitiek van *Renault*, die al vanaf de jaren 1980 auto's was gaan produceren elders in Frankrijk en zelfs buiten Europa, ver van het moederbedrijf.

Na heel wat utopische plannenmakerij van stedenbouwkundige bureaus kwam er het protest van "*het gezond verstand*", aangevoerd door de eminente architect Jean Nouvel. Deze wees, verwijzend naar bijvoor-

beeld de verbouwing van de Londense elektriciteitscentrale tot *Tate-Modern*, op de potenties van het ensemble. Maar tenslotte kwam een bedenkelijk compromisvoorstel uit de bus, waarbij enerzijds slechts een klein deel van de industriële gebouwen overeind blijft (en herbestemd wordt tot kantoren, woningen en winkels) en er anderzijds een nieuwbouw komt die de kunstverzameling van de bankier Pinault zal onderbrengen.

Wordt vervolgd!

[Patrick Viaene]

Een redding voor de magazijnen van "Red Star Line" in Antwerpen?

Het Stadsbestuur van Antwerpen wenst de magazijnen van de legendarische *Red Star Line* aan te kopen en te herbestemmen als herinneringsmonument. De rederij *Red Star Line* vervoerde van 1872 tot 1935 miljoenen emigranten uit Europa (waarvan meer dan 200000 Antwerpenaren) naar de oostelijke havens van *Verenigde Staten*. De schepen van de rederij vervoerden ook bulkgoederen, vee en poststukken! De reis van de passagiers, samengeperst in onverluchte, donkere en benauwde tussendekruimten was een gevecht om te overleven. Eenmaal aangekomen dienden sommige uitgeputte en verzwakte emigranten wekenlang te recupereren in een opvangcentrum, zoals dat van Ellis Island (New York), alvorens aan land te mogen gaan. Na de hoogdagen van de emigratie mikte de rederij meer op de toeristische reizen naar Amerika. *Red Star Line* werd rond de *Tweede Wereldoorlog* overgenomen door de Rotterdamse *Holland-Amerika*lijn en opgeheven op het einde van de jaren 1960.

Het geplande herinneringsmonument zou een interessante invulling moeten krijgen voor mensen die op zoek zijn naar hun achtergrond. Het ligt in de bedoelingen de raakvlakken te verkennen tussen de emigratie van vroeger en de immigratie van de jongste decennia tot en met vandaag. Het initiatief dat beoogt wordt is uiteindelijk een overheidsinitiatief, waaraan onder meer de Stad Antwerpen en de *Koning Boudewijnstichting* participeren.

[Patrick Viaene]

Steenovenfeesten te Sint-Amands

Geholpen door het zonnige weer en gezellige muziek van de plaatselijke verenigingen, bezochten talrijke mensen, voornamelijk fietsers, de *Steenovens*.

Dit sociaal-cultureel project (zie *SIWE Nieuwsbrief* augustus 2004) beoogt de restauratie van een oude boerderij, annex café, blekerij, enz. Hierdoor wordt een waardevol historisch landschap gevrijwaard. De eerste opruimings- en instandhoudingswerken zijn uitgevoerd. Dank zij de inbreng van de *VDAB* zullen de restauratiewerken binnenkort van start gaan ; tegelijk worden beroeps-opleidingen gegeven, waardoor cursisten worden opgeleid tot echte vakmensen en zij zullen tal van vaardigheden ontwikkelen. Op zondag 12 september 2004 zijn de *Steenovens* door de gemeente Sint-Amands naar voren geschoven als dé trekpleister tijdens de *Open Monumentendag*. De ontwikkeling van dit belangrijk project kunt u volgen op www.kvns.be.

[Karel Haustraete]

Bethlehem Steel corp. meets Smithsonian Institute but ...

Een student van de *KULeuven* – afgestudeerde historicus – zit voor de duur van bijna een jaar aan de *Lehigh University* en berichtte ons wat over het industrieel erfgoed in de *USA*... Hij bezocht er even een lokale fabriek die zich nog steeds uitstrekt over 5 *miles* in de lengte en over 1,5 *miles* in de breedte en die op bepaalde plaatsen tot honderd meter onder de grond gaat. Deze fabriek, de *Bethlehem Steel corp.*, stelde op haar hoogtepunt ongeveer 44000 mensen te werk maar ging in 1995 definitief dicht en op 10 jaar tijd is het een echt stort geworden (hoewel het na *US Steel* in Pittsburgh toen – in de hoogdagen – de tweede grootste firma op haar vlak in de wereld was. Het *Smithsonian Institute* wilde het opkopen en van de site een heel museum maken over staal en industrie maar dat ging niet door, het complex wacht nu op afbraak.

[*Frederik François*]

Leegstandsbelasting

Op Vlaams niveau zal het vaststellen van leegstand bij inventarisatie pas na drie jaar – ingeval van verwaarlozing en onbewoonbaarheid na een jaar – aanleiding geven tot een effectieve belastingsaanslag. De bedoeling is door deze leegstandsbelasting mensen aan te zetten om hun pand(en) te renoveren maar door de wijzigingen in het decreet is er minder aanmoediging. De stad Leuven betreurt dit en zegt daardoor haar administratieve medewerking aan de Vlaamse leegstandsheffing op stelt men in *De Streekkrant*: "*De stad Leuven*

overweegt om vanaf volgend jaar de eigen belasting op leegstand en verkrotting van woningen opnieuw in te voeren." [dvp]

Bron : PST. *Eigen leegstandsbelasting*. In : *De Streekkrant*, (W39) 23 tot en met 29 september 2004, p. 1.

Open spoortunnel en de Antwerpse Noord-Zuidverbinding

Op zaterdag 17 en zondag 18 april 2004 (*Erfgoeddag*) hebben heel wat mensen waaronder ons bestuurslid Alex Baerts gebruik gemaakt van de mogelijkheid om door de *Open Spoortunnel* ondergronds te wandelen van Dam naar Astridplein te Antwerpen. De *NMBS* gaf ter gelegenheid hiervan een informatiebrochure '*De Antwerpse Noord-Zuidverbinding. Een overzicht van het project*' uit. Je kan deze bij de Belgische Spoorwegen bestellen : *NMBS* – France Nivelles – Stafdienst Communicatie – Frankrijk 85 – 1060 Brussel. Meer vragen over dit project : telefoon 03 2042034 of 02 5263769 of e-mail [noord-zuid@nmbs.be](mailto: noord-zuid@nmbs.be) of projectontwikkeling : [freddy.opsomer@euroimmostar.be](mailto: freddy.opsomer@euroimmostar.be). [dvp]

Kraakpand

Op woensdag 11 augustus 2004 gaven de krakers het op om een bedrijfspand dat al een hele tijd leegstond aan de Leuvense *Vaartkom* nog langer te bezetten toen de politie en een deurwaarder hun opwachting maakten. Eerst was er wel enig verzet. Op de plaats van dit gebouw zou een complex met appartementen

en kantoorruimte komen. Misschien interessante lectuur uit Nederland : *De rechtspositie van krakers jegens de overheid* - <http://www.xs4all.nl/~marsk/scriptie.html>.

[dvp]

Hungaria – Food – Mood?

Dat renovatie mogelijk is van industriële panden? Wel *Klimzaal Hungaria* is al 15 jaar een begrip in Leuven. En ondertussen is er nu ook een restaurant met die welluidende naam *Hungaria Food Mood* tussen Vaartkom en Engelse Plein in de Baron d'Eynattenstraat 6. Meer info <http://www.hungaria.be>. En *SIWE* vzw zag dat het goed was...

[dvp]

Hallen van Schaarbeek

De *Hallen van Schaarbeek* ontstonden begin de jaren 1970 met een intentieverklaring van Jo Dekmine, directeur van *Theater 140*, om de voormalige *overdekte markt van Sainte-Marie* te redden van de sloop. We zijn nu dertig jaar verder en de *Hallen* zijn een begrip. Het is dus mogelijk om een site te hergebruiken... en ze meer populair te maken dan ooit tevoren...

[dvp]

Persilstraat – Henkelsite (Herent)

Schepen Bex is zeker dat *OVAM* de *Henkelsite* – want er is geld voor geblokkeerd op een rekening – in Herent kan saneren stelde hij in *De Streekkrant – Deze week in Leuven*, W27 van 1 tot en met 7 juli 2004, p. 1.

[dvp]

Filmmuseum en -archief Opgeheven te Leuven

De Leuvense gemeenteraad heeft in maart 2004 beslist om het *Vlaams Filmmuseum en -Archief* op te heffen. De filmmaterialen die de stad in bruikleen had werden overgedragen aan de *Vrienden van het Vlaams Filmmuseum en -Archief*. De stad blijft wel geïnteresseerd in het archief heet het. Hoe zit het ondertussen met een mogelijk nieuwe stek voor het museum in Vlaanderen? En hoe zit het trouwens met de werken van de collecties in het *Provinciaal centrum Van Humbeek-Piron*, "Witte Villa", Mechelsevest 96, 3000 Leuven? Wil men dit ook volledig opheffen terwijl men aan de andere kant pleit dat Leuven nood heeft aan extra musea?

[dvp]

Mobiel erfgoed Min Nederland

Varend, rijdend/rollend erfgoed: we zijn er volop mee bezig in Vlaanderen. Maar we staan niet alleen. In Nederland zijn 190 organisaties lid van *FEHAC – Federatie Historische Automobiel- en Motorfietsclubs*. In 1999 werd het initiatief genomen tot *Mobiele Collectie Nederland (MCN)*. Een stichting die zich zou inzetten voor het behoud, beheer, documentatie en presentatie van het mobiele erfgoed van Nederland. *MCN* is gevestigd in het *Centrum voor Industrieel en Mobiel Erfgoed – Kruit-huisstraat 23 – 1018 WJ Amsterdam – Postbus 92023 – 1090 AA Amsterdam – Het secretariaat berust bij *STABIEN (Stichting Service- en Adviesbureau Industrieel Erfgoed Nederland)*. Telefoon 00 31 20 5289629 of e-mail mcn@cime.nl.*

[dvp]

In memoriam: John Verwimp

Tijdens de maand augustus 2004 overleed ons lid, de heer John Verwimp op 84-jarige leeftijd. Hij werd spontaan lid van onze vereniging. Hij beheerde de verzameling wetenschappelijke toestellen aan de *K.U.Leuven* die hij in de kelder van het kasteel van Pellenberg samenbracht. Wat gaat met deze toestellen na zijn overlijden gebeuren? Laten we hopen dat de *K.U.Leuven* hier wel degelijk raad mee weet en werk maakt van haar toekomstig 'wetenschappelijk museum'. Eén van de voorwerpen die de nodige aandacht vraagt: de oudste *Scanning elektronenmicroscop* die *Cambridge* destijds bij *Metaalkunde* installeerde.

[dvp –dank voor info j.s., g.w. en a.c.]

ISBN wordt langer vanaf 2007-01-01

Vanaf 1 januari 2007 start men met een nieuw ISBN-nummer in het boekenvak. Het *International Standard Book Number* zal vanaf dan dertien in plaats van tien karakters tellen daar er in enkele landen problemen zijn met de nog resterende mogelijkheden. Meer info op <http://www.boek.be>.

[dvp]

Centrale Werkplaatsen

Op dinsdag 28 september 2004 organiseerde de stad Leuven samen met de *Sociale Bouwen Kredietmaatschappij voor het arrondissement Leuven (SBK)* een informatievergadering nadat het voorontwerp voor de sociale koop-

woningen die op de *Centrale Werkplaatsen* worden gebouwd klaar was. Er is schijnbaar al een hele weg afgelegd sinds het bericht dat verscheen in de *Passe-Partout* van 28 augustus 2002 (jrg. 54 - week 35BN) op pagina 1: *Stad koopt centrale werkplaatsen.* [dvp]

Een streekmuseum in de Druivenstreek – een druiventeeltmuseum

De 'vier druiven onder glas'-teeltgemeenten Huldenberg, Hoeilaart, Overijse en Tervuren gaan voor een gezamenlijk streekmuseum der druiventeelt ten minste als de haalbaarheidsstudie het licht op groen zet. Mogelijke locatie: het voormalig provinciaal 'Solheide' dat de stad Overijse in 2002 kocht. Want de druiven-serres worden maar steeds meer geslecht. Op het ogenblik vindt men nog informatie over een *Museum van de Druiventeelt* te Overijse: "In dit museum, ingericht in een oude afspanning, maakt u kennis met de geschiedenis en de teeltmethoden van de glasdruiventeelt." Wat is de bedoeling van dit toekomstige museum? [dvp]

(http://www.vlaamsbrabant.be/objects/ontspannen/toerisme/groepsuitstappen/Toerisme_groepsuitstappen_in_de_Groene_Gordel.pdf)

Radar: 100 en ouder dan Radio Detecting And Ranging

In Nederland herdacht de *Stichting Centrum voor Duitse Verbindingen en aanverwante Technologieën* het ontstaan van de radar via een tentoonstelling in de *Gemeentebibliotheek te Rotterdam* – Hoogstraat 110 met als

thema *100 jaar radar*. Waarom? Omdat er in Rotterdam op 9 juni 1904 een geslaagde demonstratie plaatsvond van de 'radar'werking door Christiaan **Hülsmeier** op persoonlijke uitnodiging van de president-directeur **Wierdsma** van de *Holland-Amerika Lijn* met zijn *Telemobiloskop*-apparaat in het kader van de eerste wetenschappelijke *Nautische Conferentie* van 8 tot en met 10 juni 1904. **Hülsmeier** hield een voordracht over de werking van zijn *Vorrichtung zur Verhütung von Schiffszusammenstößen* (scheepsaanvaringen verhinderen of vermijden) en kon tevens zijn *Laboratoriumgerät* al varende demonstreren.

De enigen die schijnbaar niet onder de indruk waren bleken de Engelsen te zijn. Zij zouden later de indruk wekken dat de radar een vondst was van de Schotse fysicus Robert **Watson-Watt** van het *National Physical Laboratory* nabij Slough. Werking: een zend- en ontvangsysteem dat voldoende van elkaar afgeschermd is zodat de ontvanger de zender niet kan waarnemen. Indien er toch een signaal opduikt, betekent dit dat de elektromagnetische golf door de 'radar'zender uitgezonden een of ander groot geleidend voorwerp – een boot bijvoorbeeld – gereflecteerd wordt. Hij neemt er een octrooiaanvraag op en vervolgoctrooiaanvragen. Zelf bedacht hij tevens de afstandmetingmethode door middel van zogenaamde diëlektrische lenzen een gevolg van **Maxwells** vergelijkingen en **Hertz'** zijn onderzoek waaruit bleek dat licht zich net ook als een elektromagnetisch verschijnsel gedraagt. Licht gedraagt zich als radiogolven. Het gaat hier om elektromagnetische golven waardoor ze net als licht kunnen worden gebundeld door lenzen. Op deze manier dacht

hij de afstand te kunnen meten. Alles werd door **Hülsmeier** met een klein experimenteel toestel uitgetest, de rest met betrekking tot een installatie stond enkel op papier. Hoe komt het dat hij in de vergeetheok geraakte? Hij was een slim technicus en geen ingenieur wat betreft hoogfrequentie- of *HF*-technologie en ontbeerde het *selectiviteitspatent* waardoor hij diende te werken met de reeds achterhaalde gedempte golven en niet afgestemde kringen in de ontvanger. De octrooien die hem hinderen waren van Ferdinand **Braun** (1898) en Guglielmo **Marconi** (1900 – het octrooi is tevens gekend als *7777 Syntony patent*) en zij vonden hem te min om een licentie hierop te laten verwerven. Daardoor kwam de droom – een firma *Telemobiloskop-Gesellschaft Hülsmeier & Mannheim* voor het Keulse handelsregister tot een eind omdat zelfs **Telefunken** hun octrooien niet zag zitten.

[dvp op vraag van a.m.]

Info : url <http://www.100-jaahre-radar.de>

L oft-trend dringt door tot in de Kempen!

Er bestaan concrete plannen voor de verbouwing (tot woningen en kantoren) van de *Anco-deegwarenfabriek* langsheen de Nieuwe Kaai (*Kanaal Dessel-Schoten*) te Turnhout. De Antwerpse projectontwikkelaar *Wilma Project*, die de plannen wil uitvoeren voelt zich gesteund door het stadsbestuur, dat (deels met Europese steun) de kanaalomgeving wenst te verfraaien. Hopelijk houden de projectontwikkelaar en de Stad bij de werken rekening met het waardevol industrieel karakter van de site. De geplande sloping van de zogenaamde

"spaghetti-torens" - de silo-gedeelten van de Anco-fabriek waarvoor het vinden van een herbestemming minder evident is - belooft op dat vlak niet veel goeds ! [Patrick Viaene]

Grote binnenstedelijke sites

Op woensdagavond 20 oktober 2004 (19:15 – 22:00) zal er in het gerenoveerde Koninklijke Pakhuis (ingang via Havenlaan 86) te Brussel een uitwisselingsavond plaatsgrijpen over participatieve planning voor grote binnenstedelijke sites tussen Brussel (*Thurn Et taxis*) – Antwerpen (*Spoor Noord*) en Amsterdam (*Westergasfabriek*). Organisatie en inschrijving: BRAL – telefoon 02 2175633 – ann@bralvzw.be. [dvp]

2004 en herdenkingen van uitvindingen

• 1204

In 1204 zou zich in het Franse Evreux de eerste teruggevonden door water bewogen molen (een houtzagerij in dit geval) bevonden hebben volgens James Dyson's *History of great inventions* dat verscheen bij Constable te Londen in 2001 geredigeerd door Rebort Uhlig.

• 1804

In 1790 kwam Joseph-Marie Jacquard op het idee om met ponskaarten – die reeds eerder gebruikt werden door Jacques de Vaucanson – door ingewikkelde weefpatronen met verschillend garen/draad brocaat of tapijtwerk te maken. Door de Franse Revolutie kwamen zijn weefgetouwen er pas in 1804. Deze pons-

kaarten zouden later door het gebruik dat IBM ervan maakte met betrekking tot zijn computers nogmaals op een andere manier populair worden.

Velen denken dat George Stephenson uit Newcastle de stoomtreinen uitvond maar niets is minder waar... Het is namelijk Richard Trevithick die het eerst dit soort van kracht gebruikte op sporen in 1804. Trevithicks portable steam engine verloor echter aan belang doordat in 1829 Stephenson's Rocket de Rainhill Trials won.

Want er waren natuurlijk reeds eerder rails in de door Huntingdon Beaumont van Sir Percival Willoughby's geleasede koolputten op Wollaton Estate in 1604 waar de paarden de karretjes op deze rails trokken. De experimenten betreffende elektrische tractie/geleiding stopten met de opening van de elektrische tractiehoofdlijnen in de Verenigde Staten (van Amerika), het Verenigd Koninkrijk en de rest van Europa in 1904-1905.

• 1904

Het theezakje (handgenaaide zijden omslaagjes werden door Thomas Sullivan – een thee- en koffieverkoper uit New York – er voor het eerst voor gebruikt) en het conusvormige ijswafeltje (ijsshoortje) werden in 1904 voor het eerst gebruikt nadat ze dan ook uitgevonden waren. Maar daarnaast vond een Duitser, Julius Elster, de foto-elektrische cel uit. De radar (Christian Hülsmeier), kleurenfotografie (Auguste en Louis Lumière) en de 'vacuum diode' (John Ambrose Fleming) waren tevens ontdekkingen uit het jaar 1904. Op de radar en de diode komen in aparte stukjes terug in deze SIWE Nieuwsbrief. [dvp]

Van een 'locomobile' en ... in het Agri-Musée te Rochehaut

Nog steeds is landbouw - hoewel de laatste decenia steeds meer gemoderniseerd - één van de activiteiten van de provincie Luxemburg. De familie Boreux uit Rochehaut trok uit interesse doorheen de regio geboeid als ze was door de evolutie op zoek naar oude landbouwmachines. Ze hebben er in hun elke dag tussen 8:00 en 18:00 gratis te bezoeken *Agri-musée - Musée de l'Agriculture du temps*

passé enkele zeldzame landbouwmachines waaronder een locomobile op stoom uit 1907, een *Massey-Harris* dorsmachine met hooibinder uit 1899 en een *Fordson* tractor met ijzeren wielen stelt *De Zondag* van 5 september 2004 (editie Antwerpen) op pagina 25.

Informatie : *Auberge de la Ferme* - Famille Boreux - Rue de la Cense, 12 - 6830 Rochehaut s/ Semois - telefoon 061 461000 - telefax 061 461001 - e-mail : contact@aubergedelaferme.be. [dvp]

Onder de leeslamp

Ontdekkingen en uitvindingen

Rodney Carlisle. *Scientific American - Inventions and discoveries. All the milestones in ingenuity - From the discovery of fire to the invention of the microwave oven.* ? : Wiley, 2004, 512p. - 0-471-24410-4

Dit referentiewerk met meer dan 400 ingangen gaat in op de uitvindingen en ontdekkingen die met kop en schouder uitsteken binnen de geschiedenis van de technologie. [dvp]

Gegalvaniseerd staal

Jean Lamesch. *Histoire mondiale de la galvanisation.* Luxembourg : Arcelor ; Luxembourg : V. Buck, 2003, 218p.

Dat galvanisatie meer is dan kikkerpoten die reageren op... en een gegalvaniseerde (as)-emmer bewijst dit rijkelijk gedocumenteerd document dat in Luxemburg uitgegeven werd door Arcelor. Een intro met betrekking tot deze publicatie kan je nalezen in het Frans op http://www.made-of-steel.com/pdf_fr/depliant_quotidien_fr.pdf, pp. 4-6, namelijk *Les tôles d'acier dans l'automobile. Un petit glossaire historique.*

[dvp]

Een hypnotische geschiedenis

Robin Waterfield. *Hidden depths. The story of hypnosis.* London : Brunner-Routledge, 2003, 464p. - ISBN 0-415-94791-X (hb) (€ 60,00) or ISBN 0-415-94792-8 (pb) (€ 15,50)

Binnen de *Taylor & Francis Group* verscheen eind vorig jaar van de aan de *University of Sussex* verbonden Robin **Waterfield** *Hidden Depths* dat ingaat op de geschiedenis van de hypnose. Een geschiedenis die leest als een debat tussen voor- en tegenstanders en de theorie en praktijken illustreert aan de hand van ruim onderzoek en persoonlijke anecdoten. Uit de inhoud halen we even aan: *Hypnosis in fact and fiction, Franz Anton Master, Magnetic sleep and Victor's sister, Crusaders and prophets in the United States, 'Mesmeric mania' in the United Kingdom Hypnotherapy: mind and body.* [dvp]

De regio van Couvin en zijn ijzergieterijen en kachelsmederijen

Jean-Jacques Van Mol ; Patrice Dartevelle (introd.). *Fonderies de fer et poêleries en région couvinoise. (Enquêtes et témoignages du monde industriel ; 1).* Liège [Liège] : PIWB – Patrimoine industriel Wallonie – Bruxelles, 2004, 91p.

Overtuigd van het nut van mondelinge bronnen en getuigenissen heeft het *Patrimoine Industriel Wallonie-Bruxelles* haar eerste deel uitgebracht in de reeks *Enquêtes et témoignages du monde industriel*. Na een korte algemene inleiding over de enquêtes en getuigenissen, de gevolgde methode en hoe men overging tot transcriptie komen dan de getuigenissen zelf aan bod met betrekking tot de *fonderies de fer et poêlerie en région couvinoise*: eerst wordt de regionale context geschetst en die wordt gevolgd door de getuigenissen van de dochter van de directeur van

La Couvinoise (Lucienne Michaux-Dalq), de onderdirecteur Lucien Lebec, een lid van de personeelsdienst, een werkmans van *Saint-Roch* en *La Couvinoise*, enkele gieters, enkele emailleerders, een ingenieur, een tekenaar, een planner, een bestuurder, een magazijnbediende,... Kortom 17 interviews die evenveel insteken of invalshoeken weergeven. Dit alles nog aangevuld op het einde met enkele korte historische gegevens over de ijzergieterijen in de buurt van Couvin in de twintigste eeuw. Laten we hopen dat er nog veel delen mogen volgen. U kan dit boek kopen via het *SIWE Trefpunt* voor 8,25 euro (als u het komt afhalen) met port of postkosten vermeerderd. U kan schriftelijk bestellen of via e-mail (info@siwe.be).

[dvp]

Mendel en menselijke genetica

W.M. Keynes, A.W.F. Edwards and R. Peel (eds.). *A century of Mendelism in human genetics.* ? : Taylor & Francis, 2003, 160p. – ISBN 0-415-32960-4 (hb). – £ 75,00.

In 1901 publiceerde William **Bateson** een lezing die hij gehouden had voor de *Royal Horticultural Society* in Londen. Hij beschreef erin de belangrijkheid van het werk van G. **Mendel** in 1865 en bracht het onder de aandacht van de wetenschappelijke wereld. Het was Archibald **Garrod** die de *paper* van **Bateson** las en daardoor de relevantie van de wetten van **Mendel** inzag wat betrof menselijke ziekten. In het eerste deel van dit boek gaat men in op de eerste vijftig jaren van *Mendelisme* met inbegrip van de argumenten tussen aanhangers van **Mendel** en de *bio-*

metrici. Het tweede deel behandelt de mense-lijke genetica sinds 1950 eindigend met het 'ondervragen' van de genetica en de toekomst van de geneeskunde. [dvp]

Jzergieterijen (fonderies de fer) en kachelsmederijen (poêlerie/poilerie)

Jean Puissant et Jean-Jacques Van Mol. *Fonderies de fer et poêleries*. Treignes : Écomusée du Viroin – Université Libre de Bruxelles (ULB), 2004, 128p. – ISBN 2-9600330-1-9

Deze bundel is het resultaat van een tafelronde die te Couvin georganiseerd werd op 29 en 30 maart 1996 en zich afspeelde binnen de samenwerkingscontext van het *Écomusée de la Région du Viroin, Les Amis du Musée de l'Ardennes en Terres Ardennaises* te Charleville-Mézières met inbegrip van het *Musée de Saint-Michel-en-Thiérache* en de *Familistère de Guise*. We krijgen verschillende aspecten tijdens de lectuur voorgeschoteld: de huise-lijke verwarmingsindustrie die ontstond in de grote steden van de 18e eeuw met haar evo-luerende technieken en energiebronnen en dit aan de hand van de studie van Parijs door Daniel Blouin; Louis Angel Bernardo y Garcia schetst ons deze industrietak uit de omgeving van Couvin binnen een nationale en interna-tionale context; Georges Martin geeft de familiesaga van zijn gieterijdynastie (*Martin*) met een dieper ingaan op o.a. het kachelin-dustriemateriaal van ruraal naar stedelijk; Victor-Léonard Rémy en *Les Ateliers de l'Eau Noire* en *Somy* (bloei (ver)val) komen aan bod in een bijdrage van Jean-Jacques Van Mol en de laatste kachelproducent uit Couvin *Les*

Fonderies du Lion (Efel) worden belicht in een bijdrage van Jean Puissant en Jean-Jacques Van Mol.

U kan dit boek kopen via het *SIWE Trefpunt* voor 10 euro (als u het komt afhalen) met port of postkosten vermeerderd. U kan schriftelijk bestellen of via e-mail (info@siwe.be). [dvp]

De mannen van het staal

Bernard Gheur (éditorial) ; Bernard Gheur, Didier Caudron et Daniel Renard. *Les hommes de l'acier. Ils racontent leur vie à l'ombre des hautes-fourneaux. (Les cahiers de Sudpresse)*. Namur (Namen) : Sudpresse (La Meuse – La Gazette – La Province – Le Quotidien – La Capitale), octobre 2003, 52p. – dépôt légal D/2003/8659/5. – 3 €

52 bladzijden over de 'sidérurgie' in Wallonië met gepassioneerde getuigenissen, gevoelige aandenkens aan de tijd van toen en rijkelijk geïllustreerd. Eén van de interviews werd af-genomen van Louis Drieghe die afkomstig was uit Hamme (Oost-Vlaanderen) en die destijds vanuit Luik (Liège) de tram naar het paradijs (hoogoven B van Ougrée) nam. Jean-Claude Van Cauwenberghe stelt elders "*La sidérurgie restera un pivot de l'économie wallonne.*"

[dvp]

Geluidsarchieven – mondelinge geschiedenis en archieven

Liesbeth Baaten ; Inge Schoups, Caroline Van Camp en Roberte Van Haute (eindred.) ; Inge Schoups (voorwoord). *Krachtlijnen conserve-rings- en digitaliseringsbeleid. Geluidsarchief.*

Antwerpen : Stadsarchief Stad Antwerpen en Erfgoedcel Stad Antwerpen, 2003, 47p.

Eén van de brochures die tot stand kwam in het kader van de samenwerking tussen het Stadsarchief en de Erfgoedcel Antwerpen. Het is een van de erfgoedprojecten van de stad Antwerpen en kadert in het erfgoedconvenant dat werd afgesloten met de *Vlaamse Gemeenschap*. Het materieel beheer, digitalisering als conserveringsmaatregel, auteursrechten, verwerving, beschrijving en besluiten over het

terbeschikkingstellen zijn onderwerpen, van dit rapport over geluidsarchieven. Extra voorbeelden zijn opgenomen: *Gemeentearchief Rotterdam*, *Instituut voor Psychoacustica en Elektronische Muziek*, *Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid (NIBG)* en *Meertens Instituut (MI)*. Mogelijk elektronische exemplaren zijn te downloaden via <http://stadsarchief.antwerpen.be> andere documenten kan men vinden via <http://www.antwerpen.be/david/>.

[dvp]

Lidmaatschapsbijdrage 2005

Door de opeenvolgende verhogingen van de posttarieven in België waarvan de laatste in mei 2004 zijn wij zowel voor België als daarbuiten verplicht onze lidgelden op te trekken daar in het lidgeld tevens onze publicaties *SIWE Magazine* en *SIWE Nieuwsbrief* inbegrepen zijn.

De jaarlijkse lidmaatschapsbijdrage die u best kan storten met het bijgevoegde exemplaar (anders vermeld u best extra uw lidmaatschapsnummer) op rekeningnummer

001-3088106-90 van SIWE vzw –
Stapelhuisstraat 15 – 3000 Leuven –
IBAN BE34 0013 0881 0690 – BIC GEBABEBB.

België:

Sympatiserend lid: € 15,00

Vereniging: € 20,00

Steunend lid, bedrijven: € 30,00

Buitenland:

Sympathiserend lid: € 22,50

Vereniging, bedrijf en steunend lid: € 35,00

SIWE vzw is aangesloten bij:

CONTACTFORUM
VOOR
ERFGOEDVERENIGINGEN

De werking van het SIWE-trefpunt wordt mogelijk gemaakt door de financiële steun van:

Ministerie van de
Vlaamse Gemeenschap

Leuven.
Eeuwenoud,
springlevend.

FORTIS
BANK

Solid partners. Flexible solutions.

REMY

metaalconstructie
aelterman b.v.b.a.

HOE LID WORDEN VAN SIWE VOOR HET JAAR 2005?

Door uw bijdrage te storten op rekening 001-3088106-90 van SIWE v.z.w. •
Stapelhuisstraat 15 • 3000 Leuven • IBAN BE34 0013 0881 0690 • BIC GEBABEBB
Jaarlijkse bijdrage: BELGIË: sympathiserend lid: € 15,00 • vereniging: € 20,00 •
steunend lid, bedrijven: € 30,00 • BUITENLAND: sympathiserend lid: € 22,50 •
vereniging, bedrijf en steunend lid: € 35,00 .
Ieder lid ontvangt zowel het SIWE-Magazine als de SIWE-Nieuwsbrief.

BC 1608
P.B. - P.P.
België - Belgique

Affiliëkantoor: 3360 BIERBEEK
Erkenningsnummer: P209286

Afzender: SIWE v.z.w.
Stapelhuisstraat 15
3000 Leuven